

בדין כתיבה בלשון לעז, ח ע"ב - ט ע"ב [יז ע"א, יח ע"א]

- א. משנה. אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון, ותפלין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית.
- ב. גמרא ... וספרים נכתבין בכל לשון וכו'. ורמיהו: מקרא שכתבו תרגום, ותרגום שכתבו מקרא, וכתב עברי – אינו מטמא את הידים, עד שיכתבנו בכתב אשורית, על הספר, ובדיו. –
- ג. אמר רבא: לא קשיא; כאן בגופן שלנו, כאן בגופן שלהן. – אמר ליה אביי: במאי אוקימתא לחהיא – בגופן שלהן, מאי איריא מקרא שכתבו תרגום ותרגום שכתבו מקרא? אפילו מקרא שכתבו מקרא ותרגום שכתבו תרגום נמי, דהא קתני עד שיכתבנו אשורית על הספר בדיו!
- ד. אלא, לא קשיא; הא – רבנן, הא – רבן שמעון בן גמליאל. – אי רבן שמעון בן גמליאל הא איכא יוונית! –
- ה. אלא, לא קשיא: כאן – בספרים, כאן – בתפלין ומזוזות, תפלין ומזוזות מאי טעמא – משום דכתיב בהו +דברים ו' + וחי, בהוייתן יחו, מאי תרגום שכתבו מקרא איכא? בשלמא תורה – איכא +בראשית ל"א + יגר שחדותא! אלא הכא מאי תרגום איכא?
- ו. אלא לא קשיא; כאן – במגילה, כאן – בספרים. מגילה מאי טעמא – דכתיב בה ככתבם וכלשונם, – מאי תרגום שכתבו מקרא איכא? – אמר רב פפא: +אסתר א' + ונשמע פתגם המלך, רב נחמן בר יצחק אומר: +אסתר א' + וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן.
- ז. רב אשי אומר: כי תניא חהיא בשאר ספרים, ורבי יהודה היא. דתניא: תפלין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית, ורבותינו התירו יוונית. וזכתיב וחי! אלא אימא: ספרים נכתבים בכל לשון, ורבותינו התירו יוונית. – התירו? מכלל דתנא קמא אסר! אלא אימא: רבותינו לא התירו שיכתבו אלא יוונית. ותניא, אמר רבי יהודה: אף כשהתירו רבותינו יוונית – לא התירו אלא בספר תורה, ומשום מעשה דתלמי המלך ...
- ח. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

[יז ע"א – יח ע"א]

- ט. /משנה/. הקורא את המגילה למפרע – לא יצא. קראה על פה, קראה תרגום בכל לשון – לא יצא. אבל קורין אותה ללועזות בלעז, וחלועז ששמע אשורית יצא ...
- י. אבל קורין אותה ללועזות בלעז וכו'. והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא! – רב ושמזאל דאמרי תרוייהו: בלעז יווני. היכי דמי? אילימא דכתיבה אשורית וקרי לה יוונית – היינו על פה! – אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר: שכתובה בלעז יוונית ...
- יא. מיתיבי: קראה גיפטיית, עברית, עילמית, מדיית, יוונית – לא יצא. – הא לא דמיא אלא להא: גיפטיית לגיפטים. עברית לעברים, עילמית לעילמים,

יוונית ליוונים – יצא. – אי הכי, רב ושמזאל אמאי מוקמי לה למתניתין בלעז יוונית? לוקמה בכל לעז!
 יב. [אלא מתניתין כברייתא], וכי איתמר דרב ושמזאל – בעלמא איתמר. רב ושמזאל דאמרי תרזייהו: לעז יוני לכל כשר. – וזה קתני יוונית ליוונים – אין, לכולי עלמא – לא! – אינהו דאמור כרבן שמעון בן גמליאל – דתנן, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית. – ולימרו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל! – אי אמרי הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הוה אמינא: הני מילי – שאר ספרים, אבל מגילה דכתיב בה ככתבם אימא לא – קמשמע לן.

שלושה דינים אפשריים:

1. כשר רק באשורית
2. כשר באשורית ויוונית
3. כשר בכל לשון

במשנתנו נחלקו ת"ק ורשב"ג אם לספרים יש דין [3] או [2].
 בברייתא בסעיף ב יש דין [1], והסוגיא מנסה לישוב את המקורות.

בסעיף ג מתרץ רבא שהברייתא עוסקת בגופן שלהן ולכן פוסלת לשונות אחרים (אך מכשירה מקרא שכתבו מקרא), אלא שאביי דוחה תירוץ זה, מהסיפא של הברייתא, שדווקא כתב אשורית כשר (ואם בגופן שלהן - פסול אפילו מקרא שכתבו מקרא).

בסעיף ד רוצה הגמרא להעמיד את הברייתא כרשב"ג, אך דוחה מכיוון שרשב"ג הלא סובר דין [2], שאפילו יוונית כשרה, ואילו הברייתא סוברת דין [1].
 מדחיה זו ניתן ללמוד, שהגמרא מניחה כי הברייתא היא דין [1] בדווקא, ולא ניתן להעמידה כדין [2].

בסעיף ה רוצה הגמרא להעמיד את הברייתא בתפילין ומזוזות (שגם לתנא דידן יש להן דין [1]), אך דוחה כיוון שבתנ"מ אין תרגום שכתבו מקרא.

שני התירוצים הסופיים מופיעים בסעיפים ו – ז.

בסעיף ו[ו] מחלקת הגמרא בין מגילה לשאר ספרים, דהיינו הברייתא עוסקת במגילה. לאור מה שלמדנו בסעיף ד, שהברייתא סוברת כדין [1] דווקא, הרי שמגילה פסולה בכל לשון חוץ מאשורית.

בסעיף ז[ז] מחלק רבי יהודה בין תורה לכל שאר ספרי הנ"ך, אליבא דרשב"ג. לשיטתו של רבי יהודה (בנגוד לתנא למתניתין) רשב"ג מתיר יוונית רק בתורה (ראה מהרש"א), והברייתא עוסקת בשאר ספרים.

בסעיף ח פסק רבי יוחנן הלכה כרשב"ג, שמתיר רק אשורית ויוונית [דין 2]. אמנם שיטתו במשנה עוסקת בס"ת, אך לא ברור אם גם במגילה יסבור כך, או אולי במגילה הוא יסכים לברייתא, שמתירה רק אשורית [דין 1] כפי שהעמדנוה בסעיף ו[ו].

לכאורה ניתן לפשוט שאלה זו מדף יח. שם מסיקה הגמרא (סעיף יב), שרב ושמואל מתירים יוונית במגילה, משום שהם מעמידים כך את שיטת רשב"ג. לפי זה אין חילוק לרשב"ג בין ספרים למגילה, ובשניהם הוא מתיר רק יוונית. זהו אם כן סיכום השיטות לעת עתה, כפי שעולה מהשוואת הסוגיות :

מחלוקת התנאים

מגילה	ס"ת	
1	3	ת"ק
2	2	רשב"ג

כיוון שרבי יוחנן ספק כרשב"ג מותר לפי זה לכתוב מגילה ביוונית. אלא שהרי"ף הביא רק את הברייתא בדף יח ע"א ממנה עולה שיוונית הרי היא ככל השפות האחרות, ואין לכתוב בה אלא ללועזות [דין 1], מה שעורר את תמיהת בעל המאור : אם רב ושמואל קבעו שרשב"ג סובר שבמגילה מותר יוונית, ואם הלכה כרשב"ג, מדוע לא הזכיר זאת הרי"ף. גם הרמב"ם פסק שלא כרי"ף, והתיר יוונית כרב ושמואל. כדי ליישב את פסיקת הרי"ף העלו הראשונים כמה אפשרויות :

- א. ההסבר של רב ושמואל ברשב"ג לא מוסכם. רבי יוחנן ואחרים סוברים שגם רשב"ג אוסר יוונית במגילה [דין 1], והלכה כמותם. (רמב"ן)
- ב. הרי"ף לא סובר שהלכה כרשב"ג. (רא"ש)
- ג. השפה היוונית אבדה מהעולם, ולכן הרי"ף לא הזכירה. (ר"ן)

סעיף א נוגע להבנת הסוגיא בדף ט, ולכן נרחיב בו. הרמב"ן הוכיח משני מקומות שנחלקו על רב ושמואל.

המקום הראשון הוא המשנה בריש פ"ב (סעיף ט). ממשנתנו עולה שרק אשורית מותרת [דין 1], כמו שהגמרא העמידה אותה (אלא מתניתין כברייתא), וכמו שעולה מהדין 'בכל לשון לא יצא', וכן מ'הלועז' ששמע אשורית יצא' (ולא יוונית). כיוון שרבי יוחנן סובר הלכה כסתם משנה, הוא מוכרח להודות שבמגילה יש דין [1], ואם כן ממה שפסק (בדף ט) כרשב"ג עולה, שרבי יוחנן סובר שגם רשב"ג מודה שבמגילה היוונית אסורה, וההיתר של יוונית הוא רק בספרים. ורבי יוחנן מול רב ושמואל הלכה כרבי יוחנן. גם מהסוגיא בדף ט ע"א מוכיח הרמב"ן שנחלקו על רב ושמואל. כאמור, מסעיף [ו] עולה, שמגילה אסורה בכל לשון [דין 1], ולתירוץ זה של הגמרא שותפים אמוראים מאוחרים (ר"פ ורנב"י). הרמב"ן שולל אפשרות שהעמדה זו של הברייתא היא רק לשיטת ת"ק ולא לרשב"ג, שהרי הנימוק לדין זה הוא מהדרשה 'ככתבם וכלשונם', ולא ניתן לומר שמיעוט זה שולל שאר לשונות (כמו בספר תורה), שהרי מיעוט זה בא ללמד שמגילה חמורה יותר מס"ת, שאם לא כן הוא מיותר. עולה אם כן שהסוגיא בדף ט חולקת על רב ושמואל, שלומדים מככתבם וכלשונם דווקא רבוי (ללועזות), והלכה כבתראי.

לפי כל זה מובן מדוע הרי"ף לא הביא את שיטתם של רב ושמואל (מדף יח), שהרי הוא פסק כרבי יוחנן, ר"פ ורנב"י (בדף ט), שרשב"ג סובר במגילה כדין [1] :

שיטת הרמב"ן

מגילה	ס"ת	
1	3	ת"ק
1	2	רשב"ג [ט], פסיקת הרי"ף
2	2	רשב"ג [יח]

להוכחה זו מדף ט שותפים גם בעלי התוספות (ט ע"א, ד"ה כאן), אך מסיבה אחרת: הם טוענים שסעיף [ו] נאמר דווקא אליבא דרשב"ג ולא אליבא דת"ק. אם ת"ק היה סבור כי במגילה מותר רק אשורית [דין 1] הוא היה צריך להתנסח במשנה: אין בין ספרים לתו"מ ומגילה! מכאן מסיקים התוס' שלת"ק יש אותו דין בספרים ומגילה: בכל לשון מותר [דין 3], ורק לרשב"ג יש חילוק: בספרים מותר יוונית [2], ובמגילה רק אשורית [1]. לפי זה עומרים תוספות, הסוגיא בדף ט חולקת על רב ושמואל, שלא יקבלו את התירוץ של סעיף ו [שלשיטתם אין מ"ד שסובר במגילה כדין 1], אלא את התירוץ של סעיף ז.

גם לדבריהם מובן אם כן הרי"ף (למרות שלא הזכירוהו):

שיטת התוספות

מגילה	ס"ת	
3	3	ת"ק
1	2	רשב"ג [ט], פסיקת הרי"ף
2	2	רשב"ג [יח]

ההבדל בין התוספות לרמב"ן הוא בשיטת ת"ק: לפי הרמב"ן גם הוא סובר שבמגילה כשרה רק האשורית, ואלו לתוספות ת"ק מתיר בכל לשון.

הר"ן דוחה את הוכחותיו של הרמב"ן (את התוספות לא הזכיר), וסובר שאין מחלוקת על רב ושמואל, ולכל האמוראים שיטת רשב"ג היא שהיוונית מותרת בין בספרים ובין במגילה.

את ההוכחה מסתם משנה הוא דוחה כיוון שתנא דידן לא הכניס עצמו למחלוקת חכמים ורשב"ג ומה שאמר 'בכל לשון לא יצא' היינו כל אחד לשיטתו, לחכמים בכל לשון חות מאשורית, ולרשב"ג בכל לשון חוץ מאשורית ויוונית.

את ההוכחה מהסוגיא בדף ט ע"א הוא דחה כפי שהציע הרמב"ן עצמו: הסוגיא היא רק אליבא דרבנן (בקושיית התוספות הוא לא התקשה כפי שהרמב"ן עצמו לא התקשה בה, כנראה מכיוון שהתנא של משנתנו לא מחוייב להזכיר את דין המגילה, שאינה דאורייתא, ובה לציין רק את החילוק בין ס"ת לתו"מ), ואילו לרשב"ג המיעוט ככתבם וכלשונם ממעט שאר לשונות חוץ מיוונית, כמו ס"ת. הצורך במיעוט זה הוא מכיוון שהיתה הו"א שמגילה קילא מספרים משום שנקראת אגרת, ואגרות נכתבות בכל לשון, ולפיכך נזדקקנו למיעוט: ככתבם וכלשונם.

כיוון שאין הוכחות שאוראים נחלקו על רב ושמואל, אין לנו אלא את שיטתם בדעת רשב"ג, דהיינו כדין [2] אפילו במגילה. מה שהרי"ף לא הזכיר דין זה הוא רק משום שהיוונית אבדה.

נציג כעת את שלוש השיטות זו בצד זו :

תוספות [ט א ד"ה כאן]			רמב"ן [ריש פ"ב]			ר"ן [ריש פ"ב]		
מגילה	ס"ת		מגילה	ס"ת		מגילה	ס"ת	
ת"ק	3	3	ת"ק	3	1	ת"ק	3	1
רשב"ג [ט]	2	1	רשב"ג [ט]	2	1	רשב"ג	2	2
רשב"ג [יח]	2	2	רשב"ג [יח]	2	2			

כדי להבהיר את מחלוקת הראשונים לגבי מגילה, נצרף את הטורים השמאליים בשלוש הטבלאות :

מחלוקת הראשונים במגילה			
ת"ק	רשב"ג [ט]	רשב"ג [יח]	ר"ן
3	1	2	1
1	1	2	2
2	2	2	2

את הברייתא, שמכשירה רק אשורית [דין 1], מעמידה הגמרא (ט ע"א) במגילה. לפי זה ברייתא זו נאמרה לשיטת רשב"ג בלבד (לתוספות), לשיטת ת"ק בלבד (לר"ן), או לכולי עלמא (לרמב"ן).

מפתיעה היא שיטת הגר"א (סימן תר"ץ). מחד הוא מקבל את הוכחותיו של הרמב"ן (ולא את הדחיות של הר"ן), שאמוראים נחלקו על רב ושמואל, אלא שאעפ"כ הוא מסביר את הרמב"ם שפסק כרב ושמואל מהטעם הבא. תוספות טענו שרב ושמואל לא יכולים לקבל את תירוץ הגמרא בסעיף [ו], משום שלשיטת התוספות ת"ק סובר במגילה כדין [3], ורשב"ג (לרב ושמואל) סובר במגילה כדין [2]. כך שהברייתא סוברת כדין [1] לא יכולה לעסוק במגילה. כיצד אם כן יעמידו רב ושמואל ברייתא זו? הסבר התוספות הוא, שרב ושמואל יקבלו את התירוץ של הגמרא בסעיף [ז], שהברייתא כרבי יהודה. והנה, ממה שתירוץ זה נאמר על ידי רב אשי מסיק הגר"א שרב אשי עצמו סובר כרב ושמואל (בשיטת רשב"ג), ולכן נאלץ לא לקבל את התירוץ הקודם ולהעלות תירוץ חדש. ומכאן מובן מדוע פסק הרמב"ם כרב ושמואל ולא כרבי יוחנן ודעימיה, שהרי קיימא לן כרב אשי.